

ОЧЕРЕТЯНИЙ М. А.,
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ
ПОЧАТКОВИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ**

Статтю присвячено розкриттю деяких аспектів розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. Розглядаються першочергові слідчі (розшукові) дії, а також діяльність слідчого під час їх проведення під час розслідування досліджуваного виду злочинів.

Ключові слова: хуліганство, тактичні операції, слідчі (розшукові) дії, група осіб.

Статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов расследования хулиганства, совершенного группой лиц. Рассматриваются первичные следственные (розыскные) действия, а также деятельность следователя во время их проведения при расследовании исследуемого вида преступлений.

Ключевые слова: хулиганство, тактические операции, первичные следственные (розыскные) действия, группа лиц.

The article is devoted illumination of some aspects of the investigation of the hooliganism. The urgent investigating acts are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent investigating acts by the investigation of the hooliganism is examined too.

Key words: hooliganism, tactical operations, urgent investigating acts, group of persons.

Вступ. Початковий етап розслідування будь-якого кримінального правопорушення вимагає від працівників правоохоронних органів швидкого й ефективного реагування на ситуації, що склались під час нього. Провадження за фактами хуліганства, вчиненого групою осіб, також має відповідати зазначеним вимогам. Водночас на початковому етапі важлива роль відводиться проведенню слідчих (розшукових) дій. Це пояснюється тим, що під час їх проведення збирається орієнтуюча інформація для висунення версій, розшуку злочинців, визначення напрямів подальшого розслідування. Тому не дарма в окремих методиках розслідування злочинів розглядаються особливості проведення слідчих (розшукових) дій початкового етапу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом слідчі (розшукові) дії вивчали такі науковці, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблокова та інші. Проведення таких дій під час розслідування хуліганства досліджували Л.Ш. Берекашвілі, М.С. Бушкевич, Ю.А. Віленський, В.П. Власов, М.М. Єфімов, В.І. Захаревський, А.О. Крикунов, М.І. Порубов та інші вчені. Однак наша розвідка є комплексним підходом до визначення слідчих (розшукових) дій початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз слідчих (розшукових) дій початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, а також визначення дій слідчого щодо їх проведення.

Результати дослідження. Як уже було вказано, початковий етап розслідування хуліганства вивчали різні науковці. Кожен із них виділяв певні слідчі (розшукові) дії. Так, В.П. Власов виокремлював початкові дії: затримання й особистий обшук підозрюваного, огляд місця події, огляд і вилучення предметів, освідування потерпілого, обшук, допит потерпілих та свідків [1, с. 121–130]. М.І. Ніколайчик виокремлював такі слідчі дії початкового етапу розслідування хуліганства: огляд місця події, затримання підозрюваного, обшук, освідування, допит потерпілого [9, с. 5–15]. У свою чергу М.М. Єфімов розглядає такі слідчі дії, як огляд, освідування, допит потерпілих і свідків [4, с. 104].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за ч. 2 ст. 296 Кримінального кодексу України (далі – КК України), дав змогу встановити, що на початковому етапі розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, зазвичай проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події (у 61% розслідувань), освідування (у 79% розслідувань), допит потерпілих та свідків (у 100% розслідувань), допит підозрюваного (у 51% розслідувань), одночасний допит раніше допитаних осіб (у 21% розслідувань). З огляду на зазначене нами було вирішено серед першочергових слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, назвати такі: 1) огляд місця події; 2) освідування; 3) допит потерпілого та свідків; 4) допит підозрюваних.

Щодо поняття огляду місця події О.М. Васильєва вказує: «Це слідча дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні й фіксації слідчим чи дізнавачем обстановки місця події, а також у виявленні, фіксації, вилученні слідів і речових доказів для встановлення в можливих межах характеру й обставин події та винних осіб» [7, с. 253]. Варто погодитись із думкою М.П. Хилобока, який розглядає огляд місця події як невідкладну слідчу дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим місця події з метою вивчення, фіксації, вилучення й дослідження слідів злочину та інших речових доказів, висунення й перевірки версій про подію злочину, його механізм, учасників, а також для вирішення питань, що можуть мати значення для справи [14, с. 251].

Водночас, як вважають працівники правоохоронних органів, огляд місця події не є важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. Адже лише 19% опитаних визначили його як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію в аналізованих кримінальних провадженнях. Однак саме під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії слідчий безпосередньо сприймає об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення. Крім того, він з'ясовує обставини події, що мають значення в окремому провадженні.

А.О. Крикунов зазначає: «Огляд місця події <...> набуває особливого значення під час розслідування хуліганських дій, що в будь-якому випадку залишили певні сліди на матеріальних об'єктах: пошкодження телефонів-автоматів, розбиття скла на вікнах і вітринах, глузу над пам'ятниками, написання нецензурних написів на парканах та стінах будівель тощо» [6, с. 20]. Під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, важливо визначити об'єкти огляду. Адже перед слідчим постає завдання встановити, які предмети, речі, сліди належать до цього злочину та можуть мати доказове значення. На думку А.А. Леві, ці об'єкти окреслюють перебіг вирішення завдань огляду [11, с. 165], основними з яких в аналізованих кримінальних провадженнях є такі:

- встановлення часу вчинення передбачуваного злочину, часу, протягом якого злочинець знаходився на місці події;
- визначення місця вчинення злочину;
- встановлення потерпілого, даних, що характеризують його особу;
- встановлення осіб, які вчинили хуліганство;
- визначення мотивів і цілей злочину;
- встановлення способу й знарядь вчинення хуліганства;

- встановлення предметів, що зникли (які віднесли злочинці);
- виявлення шляху підходу й відходу злочинців із місця події;
- виявлення шляхів підходу потерпілого;
- встановлення можливих слідів, які могли залишитись на злочинцях.

Також важливим аспектом огляду місця події під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, є визначення його тактики. Наприклад, М.В. Салтевський запропонував класифікацію методів огляду за послідовністю залежно від використовуваних засобів дослідження, яка містила лише рекомендації щодо способів пересування під час огляду, а саме: ексцентричний спосіб – рух спіраллю від центру до периферії; концентричний спосіб – рух від периферії до центру; фронтальний спосіб – дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії; секторний спосіб – вивчення території за секторами; вузловий спосіб – об'єкт поділяється на ділянки, вузли, квадрати [12, с. 236–237]. У свою чергу І.Н. Якимов переконував, що оглядати обстановку місця події варто від периферії до центру, насамперед необхідно оглянути й вивчити оточення (місцевість, приміщення), шляхи до нього, входи та виходи, а вже потім переходити до головного предмета огляду [15, с. 79]. Протилежну позицію, відповідно до якої огляд місця події необхідно проводити від центру до периферії, висловлював С.О. Голунський [3, с. 165]. На нашу думку, огляд місця вчинення хуліганських дій варто проводити від периферії до центру.

Отже, огляд місця події є першочерговою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. Своєчасність і ретельність його проведення забезпечує подальший етап розслідування великою кількістю доказової інформації.

Освідування під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, проводилось у 79% вивчених кримінальних проваджень, за якими підозрюваних було затримано на місці вчинення суспільно небезпечного діяння. Крім того, освідуванню підлягали також потерпілі (у 52% розслідувань), адже в ході вчинення хуліганських дій, як уже зазначалося, часто мають місце випадки заподіяння тілесних ушкоджень.

Доречно звернутись до роботи С.О. Сафронова, який зазначив: «Під час розслідування кримінальних справ про тілесні ушкодження завжди рекомендується проводити освідування підозрюваного, потерпілого та в окремих випадках свідків-очевидців. Це пояснюється тим, що в процесі розслідування імовірність необхідності встановлення факту бійки, необхідної оборони для цієї категорії справ є великою» [13, с. 14]. Наведені вченим моменти тісно переплітаються з розслідуванням хуліганства, вчиненого групою осіб. Адже ознаки слідів на тілі із часом змінюються, самоушкодження підозрюваних із різних мотивів та неможливість у деяких випадках встановити, хто із задіяних осіб є хуліганом, вказують на необхідність термінового проведення освідування на початковому етапі розслідування.

Однією з особливостей проведення освідування є те, що це одна з тих слідчих дій, які проводяться за допомогою спеціаліста. Саме тому для участі в освідуванні доцільно запросити лікаря. Освідування допомагає вирішити питання про необхідність призначення судово-медичної експертизи. Як уже зазначалося, одночасно з освідуванням доцільно провести огляд одягу й взуття підозрюваних, оскільки на них іноді залишаються плями крові, сліди бруду, сліди знарядь, які застосовувались хуліганом під час скоєння злочину. Як зазначають В.В. Войченко, М.Д. Мішалов, К.М. Пантелєєв, лікар-спеціаліст надає допомогу у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, звертає увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів, дає пояснення з приводу виконуваних ним дій [2, с. 51].

Розглядаючи допит потерпілого та свідків у кримінальних провадженнях, розпочатих за ч. 2 ст. 296 КК України, відразу варто зазначити, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої збирається інформація під час розслідування. Загалом допит В.А. Журавель визначає як «процесуальну дію, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини в справі» [8, с. 252].

За допомогою проведеного анкетування співробітників слідчих підрозділів встановлено, що допит потерпілих від злочинів за досліджуваною категорією кримінальних проваджень визначено як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинців та проведення слідчих (розшукових) дій, у 39% випадків. Крім того, допит потерпілих визначався найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування 69% опитаних.

Під час допиту бажано встановити зі свідком психологічний контакт. Після цього йому пропонують розповісти про все, що йому відомо за справою. Свідок у вигляді вільної розповіді розповідає все, що йому відомо. О.О. Олійник відзначає: «Найчастіше вільна розповідь <...> не дає вичерпної інформації. Адже свідок може не надавати значення яким-небудь відомим йому обставинам, вважаючи їх неістотними для слідства, а тому не згадує про них. Іноді свідок не вміє точно сформулювати думку, забуває щось тощо. У цьому застосовують такий тактичний прийом, як допит у формі запитань» [10, с 31]. Дійсно, під час розслідування хуліганства не всі свідки розуміють важливість тих чи інших обставин для розслідування. Саме тому постановка запитань свідку після вільної розповіді є просто необхідною.

Після вільної розповіді слідчий має поставити особі запитання відповідно до суті справи. Необхідно уважно й чуйно стежити за психологічним станом свідка, його поведінкою. Також у процесі допиту свідка важливо встановити, якою була поведінка потерпілого чи потерпілих, зокрема, чи не спровокували вони хуліганські дії своєю поведінкою.

За допомогою вивчення кримінальних проваджень, розпочатих за ч. 2 ст. 296 КК України, з'ясовано, що допит свідків і потерпілих спрямовувався на з'ясування події злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців (у 100% випадків); з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину (у 23% випадків); з'ясування відомостей про минулі взаємини з підозрюваним (у 35% випадків). Ці дані вказують на те, що під час розслідування всього масиву досліджуваних проваджень слідчі з'ясовують подію злочину, обставини злочину, характер дій злочинців. Відразу зазначимо, що виявленню причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів, слідчими приділяється увага в одному випадку з п'яти.

У свою чергу допит підозрюваного є одним із найскладніших. Це пояснюється тим, що слідчий володіє значно меншим обсягом інформації, ніж підозрюваний. Більше того, така інформація має фрагментарний характер. Обов'язковою умовою успішного проведення допиту підозрюваного є вивчення матеріалів кримінального провадження. Аналізу, як зазначає А.О. Крикунов, підлягають дані, що містяться як у протоколах слідчих дій, так і в інших матеріалах справи. Це дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності й суперечності під час розслідування та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [6, с. 25]. Невиконання зазначеної умови може вплинути на повноту, всебічність та об'єктивність розслідування, зумовити проведення додаткових, повторних допитів, а також одночасних допитів двох чи більше осіб.

Так, М.М. Єфімов виділяє такі обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних:

- дані про підозрюваного: сімейний стан, стан здоров'я, освіту, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості тощо;
- чи знайомий він із потерпілим та які має з ним стосунки;
- чи виникали конфліктні ситуації;
- що відомо підозрюваним про потерпілого, який він чинив опір тощо;
- які конкретно хуліганські дії ним було вчинено, за яких обставин, мотивів і з якою метою;
- умисел хуліганських дій, тобто яка переслідувалась мета та як правопорушники оцінюють свої дії, що примусило до їх вчинення;
- чи був підозрюваний тверезим або ж перебував у стані алкогольного сп'яніння;
- з якого приводу, де, коли та з ким уживав спиртні напої;
- чи мав при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень; якщо так, то які саме, де й коли їх придбав або виготовив;

– чи чинив опір особам, що намагались припинити його хуліганські дії; якщо так, то кому саме та в якій формі;
 – яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями;
 – його ставлення до власних дій, їх оцінка;
 – чи вчиняв він раніше які-небудь правопорушення або злочини та до якого виду відповідальності притягувався;
 – обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність: чи кається у вчиненому; як оцінює скоєний злочин; у якому стані знаходився (чи перебував у стані сп'яніння); чи мав при собі зброю; чи чинив опір представникам влади й громадськості [5, с. 107].

М.І. Ніколайчик зазначає, що, допитуючи підозрюваного, який під час хуліганських дій чинив опір представнику влади або громадськості, працівнику міліції тощо, необхідно також уточнити, у який момент відбувся опір, чи супроводжувався він насильством або погрозою його застосування та в чому конкретно виразився; чи знав підозрюваний, кому він чинить опір [9, с. 16].

Висновки. Таким чином, до початкових слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, необхідно віднести огляд місця події, освідування, допит потерпілих і свідків, а також допит підозрюваних. Правильно обрана тактика цих слідчих (розшукових) дій дає можливість ефективно збирати доказову інформацію, що матиме значення на подальшому етапі розслідування.

Список використаних джерел:

1. Власов В.П. Расследование хулиганства / В.П. Власов // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 5. – М., 1967. – С. 116–131.
2. Войченко В.В. Судово-медична експертиза живих осіб та трупів у кримінальних справах : [навч.-практ. посібник] / В.В. Войченко, М.Д. Мішалов, К.М. Пантелеев, А.Г. Шиян. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 296 с.
3. Голунский С.А. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений : [учебник для юристов] / С.А. Голунский. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 250 с.
4. Єфімов М.М. Методика розслідування хуліганства : [монографія] / М.М. Єфімов. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 212 с.
5. Єфімов М.М. Організація і тактика розслідування хуліганства : [навч.-практ. посібник] / М.М. Єфімов. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 158 с.
6. Крикунов А.О. Расследование хулиганства : [лекция] / А.О. Крикунов. – К. : НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1978. – 44 с.
7. Криминалистика : [учебник] / под ред. А.Н. Васильева. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 400 с.
8. Криміналістика : [підручник для студ. юрид. ВНЗ] / [В.М. Глібко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : ВД «Ін Юре», 2001. – 380 с.
9. Николайчик Н.И. Методика расследования хулиганства : [лекция] / Н.И. Николайчик. – Минск, 1985. – 28 с.
10. Олійник О.О. Допит свідка і потерпілого / О.О. Олійник // Віче. – 2009. – № 21. – С. 30–33.
11. Осмотр места происшествия : [справочник следователя] / рук. авт. кол. А.А. Леви. – М. : Юридическая литература, 1979. – 200 с.
12. Салтевский М.В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей / М.В. Салтевский // Специализированный курс криминалистики : [учебник] / отв. ред. М.В. Салтевский. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 236–237.
13. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.О. Сафронов. – К., 1999. – 20 с.
14. Хилобок М.П. Следственный осмотр / М.П. Хилобок // Криминалистика : [учебник] / под ред. Б.А. Викторова и Р.С. Белкина. – М. : Юридическая литература, 1976. – С. 251.
15. Якимов И.Н. Криминалистика. Уголовная тактика : [практ. пособие] / И.Н. Якимов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : НКВД РСФСР, 1929. – 190 с.

